

Душан Р. Стефановић

Универзитет у Приштини
Филозофски факултет Косовска Митровица
dusan93esn@gmail.com

ВОКАЛИ У ЕЛЕГИЈИ КАД МЛИДИЈАХ УМРЕТИ БРАНКА РАДИЧЕВИЋА

Апстракт: Предмет овог рада јесте анализирање песме „Кад млидијах умрети“ аутора Бранка Радичевића са језичке стране. Тачније, у раду ће акценат бити стављен на вокале, њихову фреквентност и дистрибуцију у самој песми, што би представљало допринос квантитативном анализирању песама песника из доба романтизма.

Кључне речи: фонетика, вокали, дистрибуција, Бранко Радичевић, српски језик

Уводне напомене

Епоха романтизма изнедрила је мноштво успешних и признатих песника, а један од њих свакако је и Бранко Радичевић. Уз савременика Ђуру Јакшића, најоданији је следбеник Вукове реформе правописа и увођења народног језика у књижевност. Написао је свега педесет четири (54) лирске и седам (7) епских песама, двадесет осам писама и један одговор на критику. Елегија „Кад млидијах умрети“ објављена је тек након Радичевићеве смрти 1862. године са осталом песниковом оставштином. Она је заправо сведочанство о томе да песник снагом своје визије може наслутити блиски растанак од живота и стварања. „Кад млидијах умрети“ једна је од најлепших елегија икада написаних на српском језику која ће имати велики утицај на будуће песнике. Са њом ће

започети тзв. стражиловска линија певања, коју карактеришу болест, туга, копњење и умирање. Песме ће остати за Бранком, надживеће га и он то зна, али се не радује. Њега тишти нова туга, осећање задовољства, што је лако уочљиво у самој песми (Поповић II 1985: 148).

О вокалском систему

Све гласове стандардног српског језика можемо класификовати на основу места артикулације, па се стога класификација врши у три примарне класе у које спадају вокали, сонанти и опструенти. Битан критеријум за одређивање невокала, односно за класификацију сонаната и опструената јесте место изговора, односно локализација. С друге стране, вокали су нелокализовани гласови и то из разлога што се ни на једном месту не ствара препрека ваздушној струји и то су чисти гласови без шумова. Вокали или ти самогласници јесу гласови при чијем изговору ваздух из плућа пролази кроз душник и у гркљану покреће гласне жице, па затим слободно тече кроз усну дупљу неометано излазећи. Вокали српског језика јесу А, Е, И, О и У. Језик се у усној дупљи може кретати вертикално заузимајући висок, средњи или низак положај у односу на непце, те у стандардном српском језику постоје три степена отворености вокала. Тако настају високи (затворени) вокали [И, У], средњи [Е, О] и ниски (отворени) вокали [А]. У нашем језику у најотворенијој вокалској позицији стоји само вокал [А], што је и иначе чест случај у језицима. Уздигнутост језика према непцу у усној дупљи повезана је и са његовим положајем у односу на тврдо непце. Приликом изговора вокала језик се у усној дупљи на хоризонталној оси помера према задњем или је умерен према задњем непцу, те се вокали на основу тога деле на *задње* (маса језика је повучена према велуму): [У, О], *средње* (језик је у средњем положају у односу на велум и предње зубе): [А] и *предње* (језик је умерен према тврдом непцу): [И, Е] (Суботић 2012: 44), што бисмо могли приказати следећом табелом:

	Предњи ред	Средњи ред	Задњи ред
Високи	И		У
Средњи	Е		О
Ниски		А	

Табела 1. Приказ вокала српског језика

Пре самог анализирања песме, у прилогу је дат сам текст. Елегија „Кад млидијах умрети“ испевана је у три строфе.

Кад млидијах умрети

*Лисје жути веће по дрвећу,
Лисје жути доле веће пада;
Зеленога више ја никада
Видет нећу!*

*Глава клону, лице потавнило,
Боловање око ми попило,
Рука ломна, тело измождено,
А клеца ми слабачко колено!
Дође доба да идем у гроба.*

*Збогом житку, мој прелепи санче!
Збогом зоро, збогом бели данче!
Збогом свете, некадањи рају
Ја сад морам моме ићи крају!
О, да те тако ја не љубљах жарко,
Још бих гледо твоје сунце јарко,
Слушао грома, слушао олују,
Чудио се твојему славују,
Твојој руци и твојем извору –
Мог живота вир је на увиру!
О, песме моје, јадна сирочади,
Децо мила, мојих лета млади!
Хтедох дугу да са неба свучем,*

Дугом шарном да све вас обучем,
 Да накитим сјајнијем звездама,
 Да обасјам сунчаним лучама,
 Дуга била, па се изгубила,
 Звезде сјале, па су и пресјале,
 А сунашице оно огријало,
 И оно је са неба ми пало!
 Све нестаде што вам дати справља –
 У траљама отац вас оставља!

(Радичевић 1999: 129)

Квантитативна анализа

Фреквентност појављивања самогласника у песми може се приказати следећом табелом:

За писање ове песме Бранко је искористио укупно 305 вокала. Најучесталији је вокал А који се јавља 87 пута и то износи 28.52% од укупног броја вокала из песме. Овај вокал

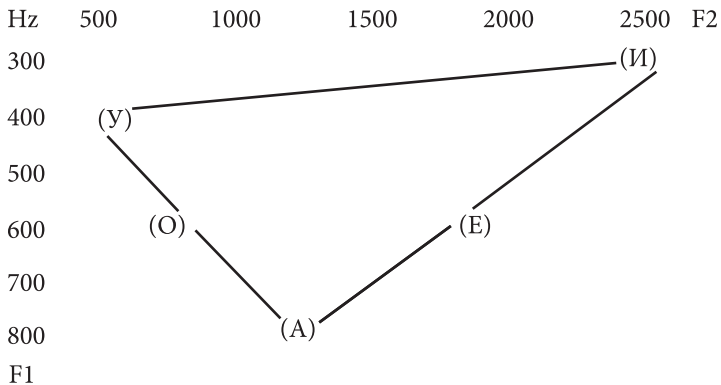
А	87
Е	62
И	45
О	75
У	36

Табела 2. Учесталост вокала у песми „Кад млидијах умрети“

уједно је најотворенији. Утврђено је да код [a] најважније тонске фреквенције, форманти, износе 775, 1.250 и 2.475. Област најнижих фреквенција назива се у науци првим формантом (F1), затим долазе други (F2) и трећи (F3) (Симић 1996: 175). Фонема О бележи се чак 75 пута, што износи 24.60% свих вокала. При артикулацији гласа [o] језик је нешто јаче повучен него код [a], а усне су мало истуреније. Дисперзија форманата вокала [o] износи: F1= 550, F2= 900, F3= 2.475. Вокал Е јавља се 62 пута, и то је 20.33%. Резонанцијски тонови су код фонеме [e] у просеку нешто

виши него код [a], али је нешто већа и њихова дисперзија на спектру: F1= 550, F2= 1.900, F3= 2.400. Фонема *И* јавља се 45 пута и то је 14.75% свих вокала. Широки постлингвални простор који се наставља дугом медиосагиталном узином условљава велике разлике међу формантима. У томе преовлађују високи тонови, па је код [и] F1= 250, F2= 2.350, F3= 2.850. Вокал *У* јавља се најређе у песми, свега 36 пута и то је 11.80% свих вокала у песми. Смена узина и проширења упућује на могућност појаве разноврсних резонанци, па је дисперзија форманата као код вокала [и] и код вокала [у] врло приметна, али су ниски тонови бројнији и снажнији, те се фонема [у] сврстава у ниске гласове дифузног типа: F1= 375, F2= 750, F3= 2.375 (Симић 1996: 178).

Вредност форманата F1 и F2, др Радоје Симић и др Бранислав Остојић дали су у књизи *Основи фонологије српскохрватског језика*, и то би изгледало овако:

Слика 1. Приказ форманата F1 и F2

Вокали се у песми „Кад млидијих умрети“ јављају у свим позицијама у речи, и испред и иза консонаната, а ограничења се јављају тек у вокалским групама. Дистрибуција вокалских група приказана је табелом 3.

	А	Е	И	О	У
А				•	
Е					
И				•	
О					
У					

Табела 3. Дистрибуција вокалских група

У песми су примећене само две двочлане вокалске групе и то у завршној позицији у примерима слушАО и чудИО. Двочлане групе – ВВ се у финалној позицији у српском језику најчешће јављају у облицима радног глаголског придева. Све остале вокалске групе, било двочлане, трочлане или четворочлане у почетној или медијалној позицији нису забележене у песми¹.

Многи лингвисти указују на чињеницу да при артикулацији вокала ниског тона резонанца усне дупље појачава одређене тонове, те вокали У и О изазивају осећање нечег озбиљног и болног, док при артикулацији високих тонова резонанца усне дупље појачава високе тонове, па вокали Е и И доприносе појави осећања нечег светлог и радосног. За вокал А, вокал средњег реда, сматра се да је неутралан у емоционалном погледу (Шкловски 1969: 24). Ако бисмо ово начело применили на елегију „Кад млидијах умрети“, пративши строфе, добили бисмо следеће стање:

За писање прве строфе, Бранко је искористио укупно 83 вокала, једанаест мање од осталих гласова, тзв. невокала. Од тога: А=19; Е=21; И=14; О=22; У=7 пута. Ако применимо схватање Шкловског на прву строфу, уочићемо следеће: укупан број вокала предњег реда, односно вокала Е и И, износи 35, док је укупан број вокала задњег реда, вокала У и О нешто мањи. Њих има 29. У прилог томе да је прва строфа нешто ведријег расположења, самим тим што је лирски субјект у њој још увек међу живима, иде управо

¹ Вокалске групе у српском језику изложене су њиховом уклањању (уп. пример *слушо*).

то што вокала предњег реда има (ипак) незнатно више од вокала задњег реда.

Међутим, у другој строфи наилазимо на потпуно другачије стање свести аутора који је пред опраштањем од живота, те самим тим друга строфа уједно и пружа слику сетнијег расположења, чије се присуство потврђује и већом употребом вокала који, пратећи начело Шкловског, такво расположење и изискују. За писање друге строфе, Бранко је употребио укупно 231 глас, од тога 101 вокал. Вокал А забележен је 20 пута, Е=17, И=14, О=32 и У=18. Будући да другу строфу карактерише сетније расположење, тако се и вокали задњег реда (У и О) јављају знатно више од вокала предњег реда (Е и И). Укупан број вокала задњег реда износи 50, док је забележен 31 вокал предњег реда.

Трећа строфа је већ неутрална сама по себи. Укупно је забележено 273 гласова, од тога 120 вокала и 153 невокала. Највише се бележи вокал А, чак 48 пута, што је дупло више од његовог првог пратиоца, вокала Е који је заступљен 24 пута, а затим: И=16, О=20 и У=12 пута. Како је вокал А, рекли смо, неутралан у емоционалном смислу, а сходно томе што је најзаступљенији у трећој строфи, ову строфу можемо окарактерисати као строфу без емоција.

Закључне напомене

Након анализе вокала у елегији „Кад млидијах умрети“ може се извести закључак да је Бранко Радичевић употребио укупно 304 вокала, 83 у првој, 101 у другој и 120 у трећој строфи, док је укупно употребио 377 гласова који нису вокали. Вокали се у елегији јављају у свим позицијама у речи, и испред и иза консонаната, а ограничења се јављају тек у вокалским групама. Пратећи начело Виктора Шкловског да одређени вокали изазивају осећај боли или радости, дошли смо до закључка да је прва строфа проткана ведријим расположењем, будући да песник у њој себе још увек види међу живима. У другој строфи песник се већ опрашта од живота,

па је и употреба вокала таква да преовладавају вокали који изазивају сетније расположење, док је трећа строфа већ неутрална у том емоционалном погледу. Овај рад представља допринос квантитативном анализирању песама песника из доба романтизма, а комплетна анализа би се могла у потпуности сагледати тек у контексту целокупног Радичевићевог стваралаштва.

Коришћена литература:

Извор:

Радичевић, Б. (1999). *Изабране песме*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Литература:

- Бугарски, Р. (1995). *Увод у општу лингвистику*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства;
- Гудурић, С. (2004). *О природи гласова*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства;
- Гудурић, С, Петровић Д. (2010). *Фонологија српскога језика*, Београд: Институт за српски језик САНУ;
- Јанић, А. (2012). *Глас, слог и сугласничке групе у песми „Међу јавом и међ сном Лазе Костића“*, *Philologia Mediana*, год. IV, бр. 4, Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, стр. 191–200;
- Пауновић, Т. (2003). *Фонетика и/или фонологија. Критички приказ фонолошких теорија XX века*, Ниш: Просвета;
- Симић, Р, Остојић, Б. (1981). *Основи фонологије српскохрватског језика*, Титоград;
- Стевановић, М. (1981). *Савремени српскохрватски језик*, I, Београд: Научна књига;
- Суботић, Љ, Средојевић, Д, Бјелаковић, И. (2012). *Фонетика и фонологија. Ортоепска и ортографска норма српског језика*, Нови Сад: Филозофски факултет Нови Сад;
- Шкловски, В. (1969). *Васкрснуће речи*. Загреб: Стварност, стр. 24.